

Aki kérdezett: VINCZE JÓZSEF

Egykori és mai tanáraink

Aki válaszolt: Rácz Lajos

Névjegy: Rácz Lajos, egyetemi doktor klimatológiból (1989), a történettudomány kandidátusa (1994). 1963. december 24-én született Szeghalmon. Az általános iskolát Csökmőn, a középiskolát Berettyóújfalun, a földrajz-történelem szakot pedig Szegeden végezte. 1999. szeptember 1-je óta a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékének oktatója, ahol középkori egyetemes- és magyar történelmet, valamint történeti földrajzot oktat.

Belvedere Meridionale: – *Kezdjük el a tanulóvekenél...*

Rácz Lajos: – A csökmői általános iskolában végeztem 1970–78 között, ami érdekes időszak volt az iskola életében. A mi évfolyamunkkal indítottak egy kísérleti évfolyamot, oly módon, hogy külön választották két osztályra a jobb és a gyengébb képességű gyerekeket. Ez persze pedagógiai szempontból egyaránt védhető és támadható. Tudomásom szerint ennek a kísérletnek később nem volt folytatása.

A középiskolát Berettyóújfalun, az Arany János Gimnáziumban végeztem, ahol a tanulás mellett több dologgal is foglalkoztam. Egy időben jártam egy nagyon jó amatőr színpadra, a Partium színpadra, amelynek Kiss Árpád volt a vezetője, akinek a személyisége nagy hatással volt rám. Azután kézilabdáztam a BUSE (Berettyóújfalui Sport Egyesület) ifjúsági csapatában, s nem utolsósorban játszottam az akkor megyei I. osztályban szereplő csökmői futballcsapatban. Azt hiszem sejtethető, hogy a tanulásra mennyi idő maradt. Úgyhogy tulajdonképpen csak 17 éves koromban kezdtem el rendszeresen tanulni, amikor a továbbtanulás, illetve a felvételi vizsga már fenyegetően közel volt.

1982-ben sikeres felvételit tettem a sze-

gedi egyetem földrajz-történelem szakára. Ennek folyamányaként egyéves sorkatonai szolgálatra elvittek Lentibe, ahol az állomány 20%-a olyan, mellesleg rendes fogház- és börtönbüntetését töltő emberekből állt, akik egyébként kifutottak volna a hadkötelezettség idejéből. Az előfelvételsek mellett a leendő teológus hallgatók is itt voltak katonák, így a lenti laktanyában – amit azóta már megszüntettek – bőséggel lehetett társadalmi tapasztalatokat szerezni. Majd 1983 és 1988 között a JATE földrajz-történelem szakos hallgatója voltam.

B. M.: – *Hogyan esett a választása erre a két szakra?*

R. L.: – Az idő tájt – néhány olyan szakot leszámítva, mint a biológia, a fizika, vagy a matematika – mindenki kétszakos volt. A többség számára volt egy kedvenc szak, és volt egy másik, ami az elkerülhetetlen legkisebb rossz volt. Én viszont mindkét szakomat szerettem, s olyan témát igyekeztem választani, amely mindkét tudományterülethez kapcsolódik, ez a történeti földrajz volt, közelebről pedig a környezeti változások és az ember kapcsolata. Ebben a választásban persze szerepet játszott az is, hogy nem akartam politikátörténeti témát választani, s történeti korok környezeti vizsgálatainak viszonylag kevés köze van a politikához. A témaválasztást befolyásolta az is, hogy a gyerekkoromat egy kis faluban töltöttem, így más a környezethez való viszonyom, mint a városi embernek, aki nagyjából mesterséges környezetben nő fel. Az ökológikus gondolkodás pedig ebben az időben kezdett szélesebb körben terjedni Magyarországon.

A szegedi egyetemen két tanárom hatott döntően a gondolkodásomra: *Gyimesi Sán-*

dor, aki gazdaságtörténész volt, és Mezősi Gábor, aki természeti földrajzos, ők voltak a témavezetőim.

B. M.: – *A diploma után munka. Milyen lehetőségek voltak akkoriban?*

R. L.: – Azt hiszem, az egyik legnagyobb megrázkódtatás az, amikor valaki kikerül az iskolarendszerből. Ezt az én esetemben még súlyosbította az, hogy egy elbliccelt terepgyakorlat miatt sokáig úgy nézett ki, hogy nem kapok diplomát. Továbbá három hónappal tanulmányaim befejezése előtt nem volt semmilyen állásajánlatom, ami igen kreatív elmeállapotba hozza az embert.

Végül 1988-ban az MTA Regionális Kutatások Központjának kecskeméti Településkutató Csoportjánál kezdtem el dolgozni, amelynek vezetője egykori gimnáziumi tanárom, Csatári Bálint volt. Szerencsés időben végeztem, ez idő tájt kezdett nyílni az ország és lehetett ösztöndíjakat szerezni a nagy nyugat-európai egyetemi és kutatási központokba. Igen kiterjedtek voltak új munkahelyem nemzetközi kapcsolatai is, ami nem kis részben akkori főigazgatómnak, Enyedi Györgynek volt az érdeme.

B. M.: – *A pályája szempontjából, hogyan használta ki az ösztöndíj adta lehetőségeket?*

R. L.: – Két olyan hely volt, ahova rendszeresen visszajártam. A berni egyetem Regionális és Környezettörténeti Tanszéke, valamint a párizsi Écoles des Hautes Études en Sciences Sociales (körülbelüli jelentése a Társadalomtudományok Kutatási és Oktatási Központja). Ezeknek az ösztöndíjnak döntő szerepük volt részint a szakmai fejlődésben, részint pedig az egzisztencia teremtésben, ami a tudományos életben egyébként különösen problematikus.

B. M.: – *Milyen visszhangja volt munkáinak, hiszen korántsem szokványos területet célzott meg kutatásaival?*

R. L.: – Az első dolgozataim diákköri



munkák voltak, s ezek révén fontos szakmai kapcsolatokat szereztem; így ismerkedtem meg Zimányi Verával és Katús Lászlóval, a természettudományos OTDK-n pedig Mika Jánossal és Justyák Jánossal. Am valódi szakmai sikereket akkor tudtam elérni, amikor a svájci Christian Pfister professzor révén bekapcsolódhattam a nemzetközi éghajlat- és környezettörténeti kutatásba. Pfister professzorral a kapcsolatunk úgy kezdődött, hogy egy francia földrajzos újságban, talán az Espace Géographique-ban, olvastam, hogy megalakult az Európai Környezettörténeti Társaság, amelynek vezetője egy Christian Pfister nevű berni professzor. A diákköri dolgozatomról volt egy háromoldalas fordításom franciául, betettem egy borítékba és feladtam. Néhány hét múlva választ kaptam, illetve egy konferencia meghívást Mainzba, majd 1991-ben Pfister meghívott Bernbe dolgozni.

B. M.: – *Mint említette a magyar közgondolkodásban újszerűen hatottak még néhány évtizeddel ezelőtt a környezettel és az ökológiával kapcsolatos kutatások. Milyen forrásokat tudnak biztosítani a tudomány fejlesztéséhez?*

R. L.: – A történeti kutatás, hasonlóképpen más társadalomtudományokhoz, évtizedek óta alul van finanszírozva, aminek következtében a történettudomány határterületeire (történeti földrajz, történeti ökológia, numizmatika, heraldika stb.) kevés figyelem, kutatói-oktatói álláshely, illetve pénz jutott. Ilyen finanszírozási problémákkal együtt élve természetes, hogy minden tudomány, így a magyar történettudomány is a „belső övezetét” védte. Ez a „belső kör” pedig első renden a politikatörténetet és a társadalomtörténetet jelentette.

A földrajzosokat ráadásul még az a teher is nyomja, hogy a földrajzon belül húzódik a társadalom- és a természettudomány határa. Ez rengeteg skizofrén helyzetet okoz a társadalom- és a természeti földrajzosok között. Történeti földrajzi nézőpontból a földrajzi gondolkodás egyik fő problémája az idő értelmezése. A földrajzosok számára jobbára két időlépték létezik: a jelenkor (19–20. század) és a geológiai idő. S a földrajzos képzésből teljesen hiányzik a történeti időszemlélet, illetve a felkészítés a történeti korok sajátos forrásainak feldolgozására.

Volt egy másfajta megosztottság is a magyar tudós társadalomban, ami gyengítette a teljesítményét, s a hatása bizonyos mértékig még ma is érezhető. 1989 előtt két párhuzamos kutatási struktúra létezett, az egyik a felsőoktatásban, és egy másik ettől jól elszigetelve az akadémiai intézetekben.

B. M.: – *Érzelhető valami változás napjainkban?*

R. L.: – Az az ismereteket a diszciplínák szerint rendező világ, amely a 18–19. században létrejött, felbomlóban van. Megjelentek olyan, az ismereteket más módon

rendszerző fogalmi rendszerek, mint például a szélesen értelmezett ökológia, amely nem a biológia altudománya, hanem egy alternatív ismeretrendszer. De hogy miként fog ez az átalakulás végbemenni, az még nem látható.

B. M.: – *Mennyire van jelen a történeti földrajz a magyar oktatásban?*

R. L.: – Itt alapvetően kétféle kell választani a kérdést, külön kell beszélni a történész és külön a földrajzos képzésről. A honi történészképzés egyik fő problémája, hogy véleményem szerint túlzottan politikatörténeti irányultságú. A másik probléma az, hogy a 20. század második felében a történeti gondolkodás nagy irányzatai, iskolái Magyarország és a régió izolációjából következően rendkívül szűk körben váltak csak ismertté. A történelem még sokáig megmaradt a szépirodalom határán mozgó műfajnak, s nem ment végbe az a „szcientizálódás”, mint Nyugat-Európában. A szcientizálódáson azt értem, hogy a történeti kérdések elemzése során a kutatók felhasználják számos más diszciplína eszköztárát (matematika, statisztika, számítástechnika, biológia, pszichológia stb.), s olyan analitikus módszereket és speciális szaknyelvet használnak, hogy az eredmények már csak a témával elmélyülten foglalkozók köre számára érthető.

B. M.: – *Hogyan került a főiskola történettudományi tanszékére?*

R. L.: – Részint véletlenül, részint törvényszerűen: törvényszerűen abban az értelemben, hogy ugyan egy akadémiai intézetnél kezdtem el dolgozni, ám különböző felsőoktatási intézetekben 1990 óta tanítok, amit ráadásul szeretek is csinálni. Véletlen volt viszont abból a szempontból, hogy amikor tájékoztattam felsőoktatási álláshely felől, akkor ez az információ eljutott Monok Istvánhoz, aki felhívott telefonon, s elmondta, hogy a történettudományi tanszéken van egy állás.

B. M.: – *Hogy érzi magát a tanszéken?*

R. L.: – Jól érzem magam a főiskolán. Amikor a tanszékre készültem, olvastam a Belvederét, s ott valaki azt nyilatkozta, hogy a tanszéken nagyon családias a hangulat. Ezt akkor én nagyon furcsa megállapításnak gondoltam, de amióta a tanszéken dolgozom, én is hasonlóképpen gondolom.

B. M.: – *Ha jól tudom, a sport sem áll messze Öntől.*

R. L.: – A sport gyakorlatilag azonos számomra a focival. A csökmői általános iskolában elég erős évjáratunk volt, az úttörő olimpián a megyei fordulóig jutottunk, ahol azonban rendesen elverték bennünket.

Az egyetemen másodévben csatlakoztam egy nagyon jó csapathoz, a Tökszakállhoz. Ez volt gyakorlatilag egyetemi éveim egyetlen organikus közössége. A csapat tagjai igen sokfelől érkeztek, volt közöttünk test-

nevelés szakos főiskolás, orvostanhallgató, „matfizes”, programozó, s ketten voltunk földrajz-történelem szakosak. Csak a mérkőzések alkalmával találkoztunk, ám ennek ellenére vagy éppen ezért megnyertük a kispályás egyetemi bajnokságot 1986-ban.

Több mint egy évtizedes kihagyás után játszottam újra a Belvedere-kupán, s bizony másnap járni se nagyon tudtam.

B. M.: – *Egyik meccs előtt hosszan melegtett be...*

R. L.: – Ez egy ilyen kapustechnika, hogy akkor is lássam a kaput, ha háttal vagyok neki. Muszáj memorizálni, hiszen a kispályás foci egészen másfajta kapusjátékot kíván meg, mint a nagypálya, itt én egyben utolsó védő is vagyok. Ezért fontos, hogy tudjam, hol a kapu, akkor is, ha háttal vagyok neki.

B. M.: – *Tanár Úr, köszönöm a beszélgetést!*

